

Ekologická politika České republiky

Zákonem č. 173 z 19. prosince 1989 byl s účinností od 1. ledna 1990 zřízen nový ústřední orgán státní správy v České republice — Ministerstvo životního prostředí. Pro nejbližší období si tehdy vytýčilo dva základní cíle:

- zpracovat komplexní a pravdivý rozbor dosavadního vývoje a současného stavu životního prostředí v České republice,
- zpracovat návrh na jeho zlepšení a ozdravení.

První úkol byl splněn zhruba v polovině minulého roku vydáním tzv. Modré knihy — Životní prostředí České republiky (Vývoj a stav do konce r. 1989). Učinil se tak první nutný krok k nápravě. Kniha poprvé zcela otevřeně a pravdivě dokumentuje postup naší 42-leté hluboké ekologické krize a její výsledky. V základních ukazatelích znečišťování prostředí patříme mezi nejhorší v Evropě a jsme i významnými exportéry škodlivin přes hranice republiky. Zvláště typická pro Českou republiku je koncentrace negativních vlivů v rozsáhlých sídelně-průmyslových aglomeracích, především v Severočeské hnědouhelné pánvi, v Karlovarsko-sokolovské oblasti, Ostravsko-Karvinsku a Mělnicku. V neutěšeném stavu je ale i řada měst, např. Praha, Plzeň, Pardubice, Hradec Králové, Kolín, Přerov, Opava, Hodonín, Kladno, Beroun, Příbram, Brno a pod. Krajina trpí živelným hospodařením, preferováním často krátkozrakých zájmů, jejím nedostatečným pochopením jako komplexního a světového systému. V dobrém stavu není ani obytné prostředí a úpadek postihl i venkovské osídlení. Vedle ekonomických škod je však nejhorší to, že v řadě regionů se již projevují vlivy znečištěného prostředí na zdravotní stavu obyvatel. Vážným varováním je např. i celkové zaostávání za vyspělými státy v průměrné délce života.

Stav životního prostředí je velmi vážný. Jeho řešení bude dlouhodobé, ale nesnese odkladu. S menším časovým odstupem se proto na ministerstvu zahájily práce na druhém úkolu. V červenci minulého roku mohla již vláda České republiky projednat první pracovní verzi tzv. Duhového programu — Programu ozdravení životního prostředí České republiky. Snad vůbec poprvé u nás byl takový konceptní materiál předložen k diskusi odborným orgánům, vědecké frontě, hlavním politickým stranám, nevládním organizacím i široké veřejnosti. Konstruktivní podněty se využily k jeho dopracování a konkretizaci. Definitivní verzi programu schválila vláda České republiky 12. 12. 1990 usnesením č. 338 a soubor opatření k jeho zabezpečení potom projednala 6. března t. r.

Program je základním východiskem pro řešení ochrany životního prostředí České republiky na několik nadcházejících let a zejména pro dvouleté parla-

mentní období. Vzhledem ke složitosti našeho vývoje a rychlosti probíhajících změn je otevřeným dokumentem, který bude periodicky doplňován a zpřesňován v návaznosti na stupeň poznání, na hospodářský a sociální rozvoj republiky.

Základním předpokladem pro vyřešení nahromaděných problémů v ochraně životního prostředí je úspěch a tempo postupu ekonomické reformy. Tržní ekonomika by měla umožnit hospodářský růst. Ten však musí být trvale udržitelný; musí zajistit naplnění lidských potřeb, aniž by to ohrozilo kvalitu života příštích generací a snížilo bohatství přírody. Ekologická pravidla musí přitom být součástí pravidel tržní ekonomiky. Jedině tak lze paralyzovat některé její „ekologické slabiny“, jako například nedoceníení skutečné hodnoty přírodních zdrojů a bohatství přírody (nebezpečí nadměrného čerpání a pod.), nedostatečné akceptování dlouhodobých časových horizontů (skrytý nárůst škod) a pod., jenom tak lze zabezpečit právo na zdravé životní prostředí, rozumný přístup k přírodním zdrojům a ohled k přírodě.

Dalším základním předpokladem zlepšení životního prostředí je postupné utváření nového životního stylu, který vyzdvihuje kvalitativní stránky lidského života před prostým kvantitativním uspokojováním materiálních potřeb a je založen na nové etice, účtě a odpovědnosti k životu a přírodě. Přitom se budou prosazovat některé vybrané zásady vedoucí k rozumné spotřebě, neškodícím výrobkům, omezení růstu neuspořádanosti systémů, k opatrnosti s co nejpřesnějším odhadem účinku, zdrženlivosti založené na dobrovolném odpovědném omezení, vlastní odpovědnosti a ohledu k jiným lidem atd.

Toto odpovědné jednání vůči společnosti a přírodě je základním cílem ekologické výchovy. Zásadní zlepšení může nastat jedině, když se odstraní izolovanost výchovy od jiných sfér života společnosti, dosáhne se její ucelenosti a rovnováhy alepší se také její legislativní ekonomické i institucionální zabezpečení.

Ekologické uvědomění široké veřejnosti výrazně ovlivňuje možnost svobodného přístupu k dostatečnému množství přesných, konkrétních, srozumitelných, včasných a z hlediska formy i přitažlivě podávaných informací ze všech oblastí životního prostředí. Do-

posud však neexistuje informační systém, který by poskytoval komplexní informace; k zlepšení situace má přispět nově zřízený státní podnik Centrum ekologických informací.

Mění se i úloha veřejnosti, která teď spočívá především v její faktické účasti na rozhodování ve věcech životního prostředí. Každý člověk má přitom právo na zdravé životní prostředí, má ale také povinnost toto prostředí chránit. Právo na nerušenou existenci mají i přírodní organismy. Ten, kdo narušuje prostředí (občan, organizace, podnik, obec, město), je odpovědný za následky své činnosti. Nezastupitelné místo v ochraně životního prostředí patří nevládním organizacím a hnutím, které ovlivňují postoje veřejnosti, ale především kontrolují a přitom vlastně i nepřímou vychovávají samosprávné, státní orgány a podnikatelské subjekty.

Různé nebezpečné faktory (chemické, fyzikální, biologické, ...) poškozují převážně synergickým působením prostředí a tak ohrožují lidské zdraví. Přestože jsou jen výjimečně omezeny na jednotlivé složky životního prostředí, směřuje postup řešení právě na zlepšení jednotlivých složek. Pouze takto je možné, zvláště zpočátku, postupovat v nápravě podstatně rychleji. Pořadí důležitosti je přitom: zlepšení čistoty ovzduší, zlepšení čistoty vod, zabránění zhoršování kvality a jiné degradace půd, likvidace a využití odpadů.

Výrazně se musí změnit vztah společnosti ke krajině jako celku, při čemž důležitá role patří orgánům ochrany přírody. V první etapě nutno zpomalit destrukci, později potom stabilizovat, rekonstruovat a rozšiřovat zbytky přirozených a polopřirozených ekosystémů charakteristických pro různé typy naší krajiny, vytvořit reprezentativní síť chráněných území, která by se stala základem kostry ekologické stability krajiny využívané člověkem. Dopracuje se a průběžně se bude aktualizovat bilance dochovaných přírodních hodnot. Přednostně se řeší problematika národních parků (Šumava, Krkonoše, Podyjí).

Třeba přehodnotit cíle v zemědělství a lesním hospodářství. Nutno změnit celkový vztah k půdě, šetrným hospodařením zachovat její trvalou úrodnost, zabránit kontaminaci potravního řetězce a znečišťování dalších složek prostředí. V lesích skončit s přetěžbami a urychleně minimalizovat negativní prvky extenzivního hospodaření. Vyváženým rozvíjením ostatních užitných funkcí lesa (vodohospodářské, půdoochranné, rekreační i estetické) tak přispět k navrácení ztracené ekologické stability naší krajiny.

Územní plánování bude regulovat urbanizaci naší země tak, aby územní systémy ekologické stability nebyly ohrožovány a lidé mohli žít ve zdravém, funkčně vyhovujícím a estetickém prostředí. Přednostně je nutno zaměřit se na městská sídla a aglomerace, kde je životní prostředí většinou nejvíce narušeno.

Významným nástrojem ekologické politiky jsou

regionální programy. Orientují se především na nejvíce postižené oblasti (v České republice je to pět oblastí a dvanáct měst). Do jejich zpracování se zapojují místní samosprávné orgány a občanské iniciativy. Zatím vláda České republiky projednala regionální programy pro severní Čechy a Ostravsko-karvinskou oblast, další se připravuje pro Prahu. V poslední době se otevírají možnosti takového řešení i u regionů přesahujících hranice státu, např. tzv. špinavého trojúhelníka Podkrušnohoří — Bohatyňa (Polská republika) — Zittau (Spolková republika Německo).

V minulosti vznikly různé konkrétní programy péče o životní prostředí i pro další oblasti, města a obce. Ty je třeba urychleně přepracovat na nové podmínky a průběžně aktualizovat.

Regionální programy se však zpracovávají i pro oblasti se specifickými vlastnostmi a hodnotami, jako například programy sanace zdrojů znečištění v povodí řek s mezinárodní účastí (Projekt Labe, Projekt Odry atd.), programy ozdravení území národních parků a chráněných krajinných oblastí a pod.

Znečišťování životního prostředí přesahuje hranice státu. Při řešení současného stavu se ani my neobejdeme bez úzké mezinárodní spolupráce a pomoci. Nová koncepce je proto výrazně orientována právě tímto směrem. Budeme se o mnoho aktivněji podílet na existujících mezinárodních programech, vstupovat i do dalších a využívat je pro naše potřeby.

Celá ekologická politika je výrazně poznamenána naléhavostí úkolů pro nejbližší období. Máme snahu spojit dvě etapy řešení, známé z vyspělých zemí, do etapy jedné. Tedy zaměřit pozornost na odstranění „starých“ zdrojů znečišťování prostředí s cílem co nejrychleji minimalizovat jejich dopady hlavně na ovzduší a vodu, zejména v nejvíce postižených oblastech (1. etapa). Je to úkol ekonomicky mimořádně náročný. Přitom je třeba brát do úvahy i dlouhodobé cíle a prevenci. Nutno zavést povinné hodnocení ekologických účinků všech nových staveb, technologií a výrobků. Zlepšení kvality životního prostředí však není ale možné bez moderních technologií (2. etapa). Kromě likvidace již vzniklých zdrojů znečištění prostředí, lze tak především znečišťování preventivně omezovat, nebo dokonce vylučovat. V době nástupu modernizace a restrukturalizace celé naší ekonomiky je tento přístup zvláště významný a efektivní.

Prioritní činnosti v ochraně životního prostředí v nejbližším období:

- legislativa: předložit základní zákony, které vytvoří kostru legislativního systému ochrany životního prostředí,
- ekonomika: vypracovat ekonomické nástroje, jejichž součástí bude i fond životního prostředí,
- státní správa: založit systém, který musí účinně zabezpečit dodržování přijatých zákonů a dalších opatření,

- informatika: vytvořit systém získávání, zpracování a šíření informací všem zájemcům v úzké vazbě na utváření nového životního stylu,
- projekty: vypracovat systém projektů k ochraně životního prostředí (včetně finanční a jiné zahraniční podpory).

Základní cíle ekologické politiky České republiky:

- Do dvou let zastavit dosavadní nepříznivý vývoj znečišťování životního prostředí.
- V ochraně ovzduší
 - u tuhých emisí udržet sestupný trend,
 - u emisí SO_2 stabilizovat stav na úrovni r. 1983,
 - u emisí NO_x zvrátit dosavadní vzestupný vývoj zejména u mobilních zdrojů.
- V ochraně vody
 - omezením znečištění z bodových zdrojů dosáhnout od r. 1990 trvalého poklesu v hlavních ukazatelích znečištění.

● Ve využívání a likvidaci odpadů

- dosáhnout do r. 1992 zásadní regulace odpadového hospodářství pomocí právního řádu a výkonné státní správy,
- vytvořit do konce r. 1995 základní technologické podmínky pro zneškodňování nebezpečných odpadů a dosáhnout celkového snížení jejich produkce.

● V ochraně půd

- novelizovat v r. 1991 metodiku komplexní protierozní ochrany půd a zahájit radikální snižování rozsahu erozně postižených půd,
- v r. 1991 novelizovat předpisy o používání biocidů a dalších cílených látek a definovat toxické látky, pronikající do potravního řetězce; od roku 1993 vyloučit jejich používání,
- vyloučit od r. 1991 velkoplošné zásahy na zemědělských půdách s negativním dopadem na půdu a krajinu.

● V ochraně lesů

- v průběhu r. 1991 navrhnout právní, ekonomická a organizační opatření, která budou minimalizovat negativní působení vnějších a vnitřních faktorů na lesní porosty.

● V ochraně přírody a krajiny

- v průběhu r. 1991 vytvořit právní základnu pro zajištění územních systémů ekologické stability pro ochranu složek přírody a přírodních společenstev a pro zabezpečení optimálního vývoje území v podmínkách tržního hospodářství.

Náklady na celkové zlepšení životního prostředí v České republice lze těžko odhadnout. Hrubý předpoklad je 400 mld Kčs na 15 let. Důležité je získat přiměřené prostředky pro nejbližší období. Jen pro roky 1991—1992 by bylo zapotřebí asi čtyřiceti miliard korun. Převážnou část musí financovat znečišťovatelé ze svých vlastních prostředků. Státní rozpočet a Státní fond tvorby a ochrany životního prostředí České republiky budou pouze doplňkovými zdroji. Na vybraných akcích se budou formou úvěrů a darů podílet i mezinárodní instituce, zahraniční vlády a firmy. Výše disponibilních prostředků ovlivní naplnění vytyčených cílů.

Známe skutečný stav životního prostředí v České republice, známe základní principy, cíle a hlavní úkoly, které musíme prioritně řešit v nejbližších letech. Zlepšení stavu však není pouze záležitostí ministerstva životního prostředí, ale všech občanů republiky, orgánů a organizací. Radikální zlepšení si vyžádá veliké úsilí. Jen na nás záleží, jak dlouhá bude tato obtížná cesta.